

Reflectie
Kasteelensemble Nederhemert
-erf goed, al goed-

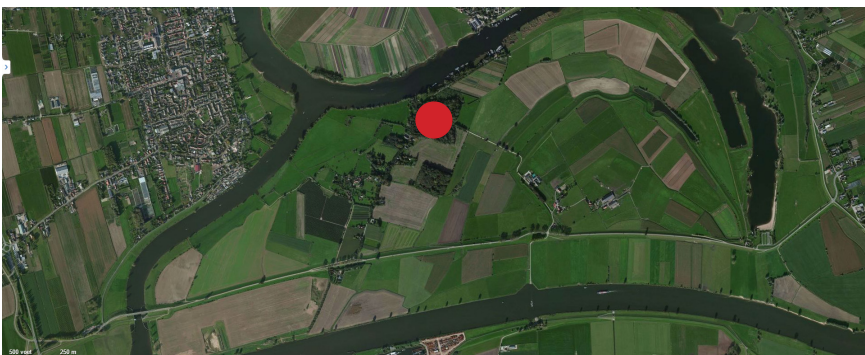
Naam: Wouter Lanting
4086287

Leerstoel: Landscape architecture
Studio: Flowscapes infrastructure as landscape
landscape as infrastructure

Mentoren: G.A. Verschuure-Stuip
T. Bouma

KASTEELENSEMBLE NEDERHEMERT IS GESITUEERD IN HET RIVIERENLANDSCHAP VAN NEDERLAND.

IN DE BUURT VAN HET DORPJE NEDERHEMERT-ZUID
 OMRINGENDE RIVIEREN: AFGEDAMDE MAAS (NOORD)
 BERGSCH E MAAS (ZUID)
 HEUSDENSCH KANAAL (WEST)

AFB. 1, 2 EN 3

(BRON: GOOGLE MAPS)

KASTEEL NEDERHEMERT VANAF OPENBARE WEG

KASTEEL NEDERHEMERT TE BEZICHTIGEN OP OPEN MONUMENTENDAG

GRACHT ROND KASTEEL NEDERHEMERT

AFB. 4, 5 EN 6

(BRON: EIGEN FOTO'S)

Reflectie

Kasteelensemble Nederhemert -erf goed, al goed-

§1 De relatie tussen thema studio en thema onderwerpproject De master track Landscape architecture heeft als thema 'Flowscales; infrastructure as landscape and landscape as infrastructure', met als gebiedskader het Rijn - Donau corridor. In de afstudeerhandleiding van de mastertrack wordt flowscales als volgt beschreven; de dynamiek tussen landschappelijke processen en typomorfologische aspecten.

Infrastructuur kan volgens de handleiding onderverdeeld worden in drie categorieën:

Transport infrastructuur

Groen infrastructuur

Water infrastructuur

Landschappelijke infrastructuren verbinden 'flows' en 'scapes'. De 'flows' zijn stromingen en/of processen, de 'scapes' de ruimtelijke entiteit. (Nijhuis & Jauslin, 2014)

Verder wordt in dezelfde handleiding de studio omschreven als; "The studio is concerned with the design of new topographies by integrating new programs into the 'genius of place' and time, and with regard to landscape processes, the continuation of spatial quality and cultural identity of the landscape. It does this through the development of landscape architectural concepts, methods and techniques for design research and research-by-design. Our landscape architectonic design explorations require a multi-layered understanding of landscape: its spatial structure or visual landscape, history, context, or relational system and involve the underlying the ecological, economic and social processes." (Nijhuis & Jauslin, 2014)

Voor mij leidde dit naar de volgende onderzoeksvraag:

-Hoe kan de locatie (van of rond) kasteel Nederhemert nieuwe functies in zich opnemen, zodat de connectie met het landschap op verschillende schaalniveau's wordt hersteld om zo de historische continuïteit te waarborgen?

En de daarbij horende deelvragen zijn:

-Waarom was het kasteel oorspronkelijk hier gepositioneerd en welke fasen heeft het ondergaan?

-Welke transformaties heeft gebouw, omgeving en landschap ondergaan in de afgelopen eeuwen?

-Wat is de historische continuïteit van gebouw, omgeving en landschap?

-Hoe kan je dit kasteel in de omgeving revitaliseren voor een duurzame toekomst, waarbij de historische continuïteit wordt gewaarborgd?

"Erfgoed is het geheel van verhalen, plekken, gebouwen en objecten die binnen een groep van generatie op generatie worden overgedragen." (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2009)

Als ontwerplocatie heb ik kasteel Nederhemert gekozen. Een kasteel in het rivierenlandschap van Nederland. (zie afb. 1,2 en 3)

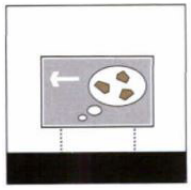
Dit kasteel was in het verleden nauw verbonden met het water. Doordat de rivier een andere route heeft genomen is de relatie tussen kasteel en landschap vervaagd. (zie afb. 4,5 en 6) Ik wil de relatie tussen gebouw en landschap herstellen zodat het kasteel weer in een passende landschappelijke context komt te staan. Alleen wanneer dit het geval is kan het erfgoed kasteel Nederhemert worden behouden en is het geschikt om door te geven aan de nieuwe generaties.

ERFGOED BENADERINGSWIJZEN

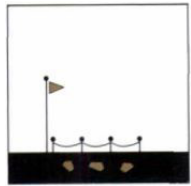
CONSERVEREN

-Methode met als doel het behouden zoals aangetroffen

BRANDING

-Methode met als doel het presenteren van cultureel erfgoed.

STATISCH MARKEREN

-Methode met als doel het duiden van cultuur historie

FLEXIBEL MARKEREN

-Methode met als doel het duiden van cultuur historie

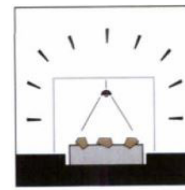
RECONSTRUEREN

-Methode met als doel het herstellen van situatie

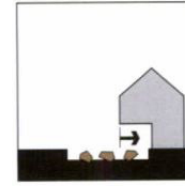
ACTUALISEREN

-Methode met als doel het erfgoed bruikbaar te maken

ETALEREN

-Methode met het showen van cultureel erfgoed als doel.

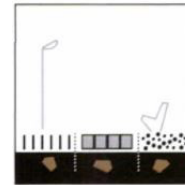
INPASSEN

-Methode met als doel het mengen van erfgoed en ruimtelijke planning

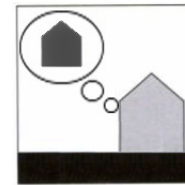
OMHULLEN

-Methode met als doel het erfgoed te beschermen tegen externe invloeden

MATERIALISEREN

-Methode met als doel het verbeelden van cultureel erfgoed.

REMINISEREN

-Methode met als doel het gevoel van cultureel erfgoed op te wekken.

(BRONNEN:

BROESI, R. (2005). ONTWERPSTRATEGIEËN VOOR DE LIMES. IN B. COLENBRANDER (ED.), LIMES ATLAS (PP. 167-189). ROTTERDAM: UITGEVERIJ 010.

GRIELAARD, M., LEE, L. V. D., & ZWARTKRUIS, I. (2008). "EREN" VAN CULTUURHISTORIE. OMGANGS METHODES VOOR ONTWERPEN MET CULTUURHISTORIE. HOGESCHOOL VAN HALL LARENSTEIN.)

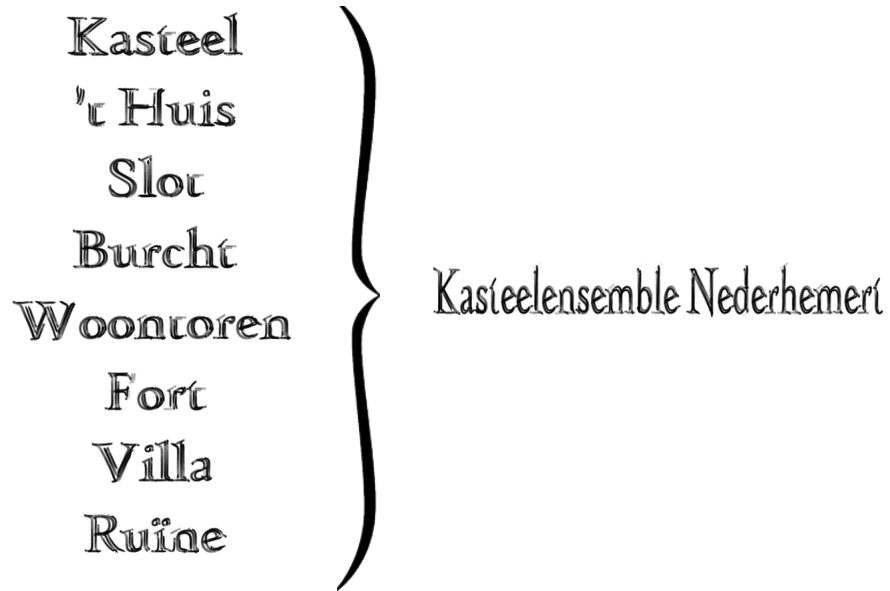

§2 De relatie tussen onderzoek en ontwerpproject
Ik heb onderzocht hoe een erfgoedproject te benaderen. De manier waarop een erfgoedproject wordt aangepakt is in de laatste vijftig jaar sterk is veranderd. Halverwege de vorige eeuw was het met name de overheid die het behoudt van erfgoed verzorgde, dit is langzaam overgegaan naar een maatschappelijk ingrijpen. (Janssen, 2012) Tevens zien we de ontwikkeling van alleen een focus op het gebouwde dat nu ook de landschappelijke context bij het erfgoed wordt betrokken. (Luiten et al., 2014) Dit is in een stroomversnelling gekomen na het presenteren van de Nota Belvedere in 1999. (Nota Belvedere, 1999) Een grote verscheidenheid aan benaderingswijzen is de afgelopen jaren ontwikkeld. Robert Broesi omschrijft in de Limes Atlas een elftal verschillende methodes. Conserveren, Branding, Statisch markeren, Flexibel markeren, Reconstrueren, Actualiseren, Etaleren, Inpassen, Omhullen, Materialiseren en Reminisceren. (Broesi, 2005) (zie afb. 7)

Gaandeweg het project ben ik tot de conclusie gekomen dat met erfgoedprojecten op voorhand één methode kiezen een onmogelijke opgave wordt. Gedurende het project, niet alleen tijdens het inlezen en analyseren, komt er nieuwe informatie beschikbaar. Gegevens die wellicht van groot belang zijn voor de volledigheid van het erfgoed, maar buiten de gekozen methode valt. Is de informatie dermate belangrijk zal er een uitzondering gemaakt moeten worden op de gekozen methode en hier een andere methode worden toegepast.

Naderhand kan er makkelijker gezegd worden welke methode is toegepast, vaak de meest overheersende. Maar ik heb geconcludeerd dat de methode die vandaag de dag gebruikt wordt bij erfgoedprojecten altijd een combinatie is en zal zijn van meerdere benaderingswijzen. Uit de reeks, door Broesi samengesteld, heb ik voor Reminisceren gekozen. Reminisceren staat voor het opwekken van een

cultuurhistorisch gevoel. Het is een methode die breed inzetbaar is. Deze methode biedt de mogelijkheid om op specifieke plekken op de locatie bijvoorbeeld te restaureren en op een andere plek op dezelfde locatie te actualiseren. Bij restaureren wordt een situatie uit het verleden herstelt. Met actualiseren maak je het erfgoed geschikt voor hedendaags en/of toekomstig gebruik. Beide ingrepen passen binnen de methode Reminisceren, zolang het relaties aangaat met het bestaande erfgoedelement. Andere methodes, zoals conserveren en reconstrueren, vielen af. Met Conserveren wordt de situatie behouden zoals deze wordt aangetroffen. (Broesi, 2005) In het geval van mijn afstudeerproject heb ik de conclusie getrokken dat de huidige situatie van het landschap niet geschikt is om als landschappelijke context van een kasteel te dienen. De situatie moet veranderen, en daarom valt Conserveren als methode af. Wanneer er voor Reconstrueren wordt gekozen wordt een bepaalde periode uit het verleden herstelt. (Broesi, 2005) Dit is dan de situatie die het object uniek gemaakt heeft. Bij kasteel Nederhemert is er niet een bepaalde situatie aan te wijzen die het uniek maakt. Het is de combinatie van alle situaties uit het verleden die kasteel Nederhemert uniek genoeg maken om het als erfgoed te beschouwen. Bij het kiezen voor Reconstrueren zouden er dus vele gegevens die kasteel Nederhemert uniek maken genegeerd worden. Daarom viel ook Reconstrueren af als benaderingswijze. Reminisceren waarborgt de historische continuïteit. Door ontwikkelingen uit het verleden samen te laten gaan met ontwikkelingen die het erfgoed bestendig maken voor de toekomst wordt het verleden, heden en toekomst van het erfgoed met elkaar verbonden. En dat is precies de gedachte waarop erfgoed is gestoeld. Het geheel van historische verhalen, plekken, gebouwen en objecten die wij als maatschappij waardevol vinden om door te geven aan nieuwe generaties. (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2009)

Termen die allemaal van toepassing zijn op kasteelensemble Nederhemert. De term 'kasteel' die we nu gebruiken voor het hele ensemble is eigenlijk een verwijzing naar een bepaalde periode uit de geschiedenis van kasteelensemble Nederhemert. 'Kasteel' is een term die latere generaties aan versterkte woningen uit de middeleeuwen hebben gegeven. Het is dus een begrip dat veel omvat. Overeenkomsten zijn dat het naast een persoonlijke woning van de edele het ook versterkt en geschikt om aanvallen te weerstaan moest zijn om kasteel genoemd te worden. Paleizen en forten zijn anders. Paleizen zijn niet voorzien van verdedigingselementen en forten worden niet als woonplek van een heer gebruikt. (Nieuwe Geïllustreerde Lekturama Encyclopedie, 1981)

§3 De relatie tussen de methode van de studio en de student Het studiejaar zijn we begonnen met een project-hypothese te vormen. Wat is het onderwerp waarmee je zou willen werken en welke technieken zou je willen toepassen? Dit is samen met de eerste aanzet tot een locatie analyse gepresenteerd tijdens de P1. De periode tot de P2 was ingericht om definitief tot een locatie keuze te komen, deze grondig te analyseren om een probleemstelling te formuleren en de eerste ontwerpideeën te ontwikkelen.

Naast de ontwerpstudio waren er in het eerste semester ook een drietal begeleidende vakken. Twee theorievakken, eentje op methodologie en de ander op ontwerpen met natuur. De eerste zorgde ervoor dat er ook aandacht ging naar de methode en de zoektocht naar passende literatuur. De tweede was ter ondersteuning van het zich vormende plan. De derde was het vak 'space and society', om de verschillende manieren van kijken naar landschap te bestuderen.

Vanaf de P2 was de studio erop gericht je ontwerp uit te werken. Tijdens de P3 is er een gedetailleerder plan gepresenteerd, dat vervolgens richting de P4 en 5 uitgewerkt is tot een compleet ontwerpvoorstel.

§3.1 Woordkeuze

Een beeld zegt meer dan duizend woorden. Maar ik heb geleerd dat met de bewoording die een tekening vergezellen de hele bedoeling van beeld en woord ontzenuwd kunnen worden. Een afbeelding zonder titel dan wel onderschrift kan in de meeste gevallen zo veel zeggen dat de echte bedoeling van de maker onduidelijk kan zijn voor toeschouwers. Of de toeschouwer ziet er andere informatie is dan de eigenlijke bedoeling is. Een beeld is nodig om snel veel te kunnen vertellen, maar daarbij horen kernwoorden om te vertellen

wat het beeld zegt. Zodat de kijker begrijpt waar hij naar kijkt en zich focust op de juiste informatie die het beeld geeft.

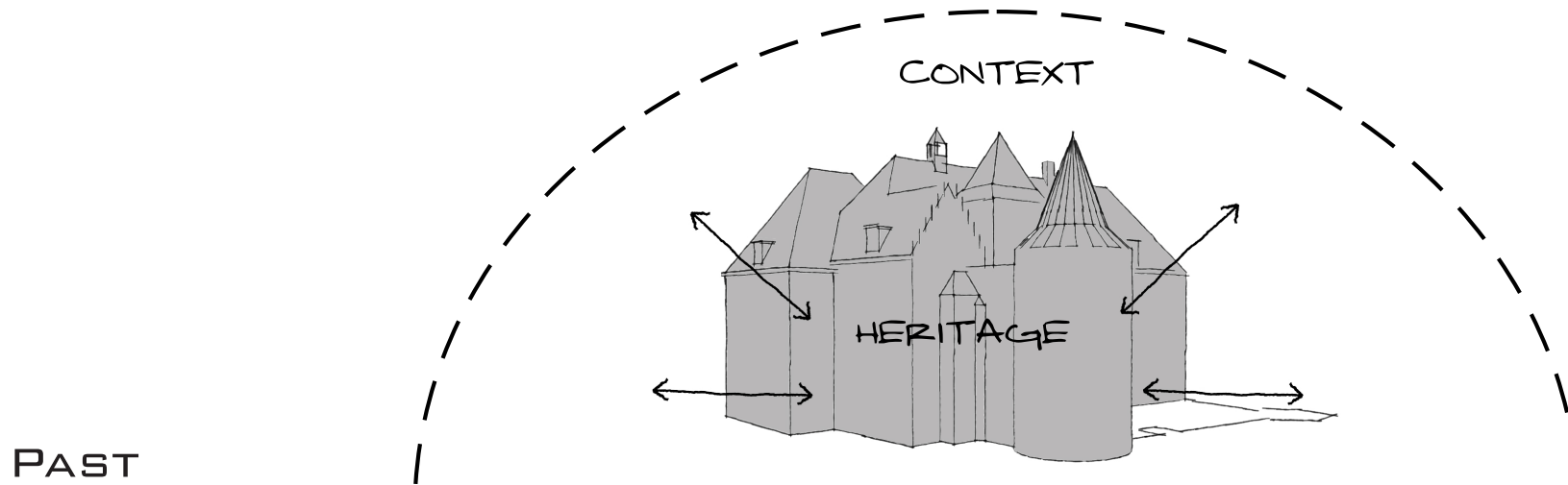
§3.2 Ontwerpen vanuit een beeld

Ik ben een ontwerper die, na het bezoeken van de locatie en me heb ingelezen over de mogelijkheden, wensen en wellicht problemen op de locatie, een beeld vormt waaraan het ontwerp moet voldoen. Het besef begint te komen dat dit voor een ontwerper zowel een kracht als een zwakte kan zijn. Een voordeel is dat je door het beeldend vermogen snel een plan hebt. Maar daaruit volgt ook direct het nadeel. In het beeld, gevormd in je gedachten is alles perfect. Bij het uitwerken daarentegen is er een grote kans dat niet alles zo perfect is, niet alles past of het heeft niet de verwachte uitwerking op de omgeving. Waar je als ontwerper je dan voor moet hoeden is dat je het beeld gaat oprekken, vastklampend aan het beeld dat jij voor ogen hebt. Dit leidt vaak tot krampachtige oplossingen die niet een kwalitatieve toevoeging zijn. Ik begon dit bij mezelf te herkennen nadat ik hierop werd gewezen. Beter is het om op het moment dat je constateert dat het niet wordt zoals je bedacht had terug te gaan naar de uitgangspunten. Voor een ontwerper die werkt vanuit een beeld dat hij in gedachten heeft betekent dit dat het gewenste beeld afgeschoten moet worden. Een beeld waarvan je zeker wist dat het perfect zou worden. Het bekende "killing your darlings".

§3.3 Varianten

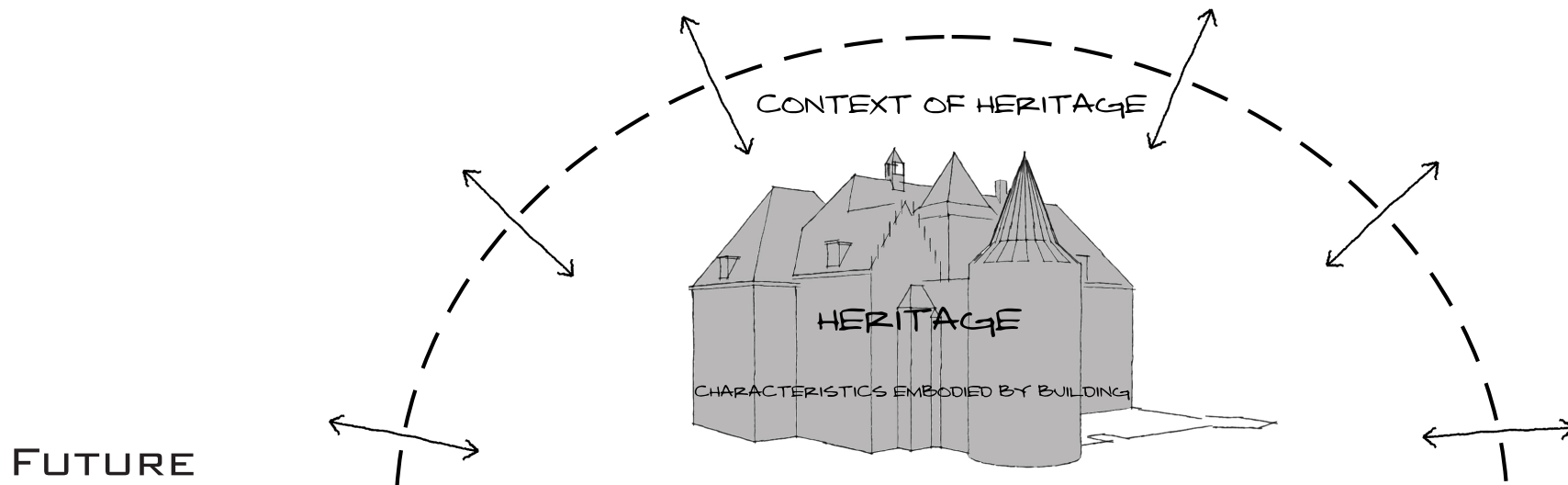
Bij het ontwerpen vanuit een beeld heb je maar één uitwerking. Een vraag die dan moeilijk te beantwoorden is, is bijvoorbeeld: "Waarom ben je tot deze oplossing gekomen?" In je gedachten ga je snel aan de beweegredenen voorbij. En het antwoordt dat niet getuigt van sterke argumentatie is: "In gedachten is dit perfect." Wanneer je

REST OF THE WORLD

REST OF THE WORLD

= CONTEXT

Reflectie

Kasteelensemble Nederhemert -erf goed, al goed-

varianten zou maken kun je voor jezelf en aan anderen duidelijk maken wat de voor- en nadelen zijn per variant en waarom je dus voor een bepaalde variant gekozen hebt. Deze varianten moeten gemaakt worden vanuit de uitgangspunten. En niet zoals ik de neiging heb, vanuit dat ene beeld dat je in je hoofd al gevormd hebt, Dan krijg je geen varianten. Dan krijg je variaties op een variant. Die variaties hebben allemaal hetzelfde idee als basis. Het is dus, denk ik, belangrijk om van het eerste beeld de uitgangspunten te destilleren en van daaruit meerdere beelden te vormen. Voordat het eerste beeld zich in je gedachten nestelt en zich daar niet meer zo makkelijk laat verwijderen. Beelden die varianten kunnen worden en die je beweegredenen voor ontwerpkeuzes kunnen ondersteunen.

§4 De relatie tussen het afstudeerproject en zijn sociale context De erfgoedbranche is op zoek naar nieuwe benaderingswijzen. (Janssen, 2012) De presentatie van de Nota Belvedere en de reeks die Broesi omschrijft in de Limes-atlas getuigen daarvan. Dit afstudeerproject past in deze ontwikkeling. De zoektocht naar een passende benaderingswijze voor kasteel Nederhemert is een reflectie van de situatie in de gehele erfgoedwereld. Het past ook in de tendens om niet meer alleen te focussen op alleen de gebouwde objecten maar ook de context van het gebouw te beschouwen als onderdeel van het erfgoed. Landschappelijk erfgoed krijgt steeds meer aandacht. Met het project kasteel Nederhemert laat ik zien dat in dit specifieke geval het noodzakelijk is om het gebouwde- en landschappelijke erfgoed gezamenlijk te beschouwen. In het geval van Nederhemert is het kasteel nauw verbonden geweest met het landschap. Een connectie die na het renoveren van het gebouw verdwenen is, omdat het landschap niet onder handen is genomen. Het erfgoed is nu niet volledig. Met een ingreep in het landschap is het mogelijk deze samenwerking te herstellen en zo het erfgoed aan te vullen tot een volledig verhaal.

Reflectie

Kasteelensemble Nederhemert -erf goed, al goed-

Bronnenlijst:

- Broesi, R. (2005). Ontwerpstrategieën voor de limes. In B. Colenbrander (Ed.), *Limes Atlas* (pp. 167-189). Rotterdam: Uitgeverij 010.
- Janssen, J. (2012). *De toekomst van het verleden*. Wageningen University, Wageningen.
- Luiten, E., Janssen, J., Renes, H., Rouwendal, J., Faber, O., Pen, C.-J., & Stegmeijer, E. (2014). *Karakterschetsen*. Amersfoort.
- Nieuwe Geïllustreerde Lekturama Encyclopedie. (1981) (pp. 2500-2502): Tirion.
- Nijhuis, S., & Jauslin, D. (2014). *Flowscapes infrastructure as landscape, landscape as infrastructure Graduation LAB landscape architecture semesterguide MSC 3&4*. Delft: Delft University of Technology, Faculty of Architecture, Department of Urbanism, Chair of Landscape Architecture.
- Nota Belvedere. (1999). *Nota Belvedere, Beleidsnota over de relatie cultuurhistorie en ruimtelijke inrichting*. Den Haag.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. (2009). *Erfgoedbalans 2009*. Amersfoort: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.